

П'ЯТИФАКТОРНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕЛІТИ

УДК 330.334.002-005

Шевчук О. А.

Розглянуто проблему формування та розвитку сучасного економічного істеблішменту, що заслуговує на особливу увагу в контексті формування єдиного глобального ринку. Уточнено, що діалектично це означає необхідність виявлення основних факторів, які пояснюють трансформації конструктивного творчого мислення, що відповідає новим реаліям. Визначено, що для отримання статусу еліти необхідне правильне використання інтелектуального потенціалу, що надає певної економічної влади. Розглянуто п'ять основних факторів – знання, дослідження, інновації, силу та багатство, за рахунок яких формується елітарність.

Ключові слова: економічна еліта (істеблішмент), інтелектуальний потенціал, економічна влада, знання, дослідження, інновації, сила, багатство.

ПЯТИФАКТОРНАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ

УДК 330.334.002-005

Шевчук Е. А.

Рассмотрена проблема формирования и развития современного экономического истеблишмента, которая заслуживает особого внимания в контексте формирования единого глобального рынка. Уточнено, что диалектически это означает необходимость выявления основных факторов, объясняющих конструктивного творческого мышления, что соответствует новым реалиям. Определено, что для получения статуса элиты необходимо правильное использование интеллектуального потенциала, предоставляющего определенную экономическую власть. Рассмотрены пять основных факторов – знания, исследования, инновации, сила и богатство, за счет которых формируется элитарность.

Ключевые слова: экономическая элита (истеблишмент), интеллектуальный потенциал, экономическая власть, знания, исследования, инновации, сила, богатство.

THE FIVE-FACTOR MODEL OF THE ECONOMIC ELITE'S DEVELOPMENT

UDC 330.334.002-005

O. Shevchuk

In the context of forming a single global market, special attention is paid to the problem of forming and developing modern economic establishment. Dialectically, it means the necessity to identify the main factors that explain the transformation of the constructive creative thinking, which corresponds to the new realities. To obtain the status of the elite, it is necessary to properly use the intellectual potential which provides certain economic power. The article considers five major factors – knowledge, research, innovations, strength and wealth, contributing to the formation of elitism.

Keywords: economic elite (the establishment), intellectual potential, economic power, knowledge, research, innovations, power, wealth.

Сьогодні економіка перетворилася в інформаційну економіку, де людський капітал стає критичним активом, який забезпечує конкурентні переваги як на мікрорівні (для підприємства), так і на макрорівні (для держави)

завдяки людським здібностям, компетентностям, навичкам та розробкам ноу-хау. Тому стає очевидною необхідність докорінної зміни парадигми процесу піднесення економіки, в основі якої лежить ідеологія інноваційного розвитку та

економічні пріоритети. Ці пріоритети формує сучасний економічний істеблшмент, якому притаманні: монополізм знань; диференціація у сфері праці; індивідуалізм; раціональність; економічна активність, економічні цілі та економічні критерії, що домінують у суспільстві в умовах експансії глобалізації.

Відповідно, актуалізується потреба формування універсальної моделі розвитку економічної еліти суспільства, що утворює принципово нову предметну область дослідження.

Незважаючи на той факт, що початкове значення терміну "еліта" (істеблшмент) було застосовано щодо правлячої групи панівного класу і розглядалося, основним чином, у політології та соціології, існує необхідність перенести акцент уваги на використання даної категорії в економіці – для визначення основного суб'єкта суспільно-економічного процесу зростання, що здійснює управління на всіх рівнях.

Загальні питання формування еліти в контексті розвитку світової економіки розглянуто в роботах іноземних авторів: В. Парето, Г. Моска, Л. Бодена, А. Тойнбі, Г. Лассуела, Г. Ашина, Е. Тофлера, Ф. Фукуями, Д. Бела, Дж. Гелбрейта, Л. Едвінсона, Р. Лейна, П. Друкера, Д. Белла, Р. Арона, та вітчизняних – М. Пірен, В. Білецького, С. Вовканича, Х. Копистянської, К. Баранцевої, О. Габовича, О. Куценко, В. Кузнецова, А. Данилюка, В. Кушерця, М. Ведмедева, О. Картунова, А. Чугунова, В. Базилевич, А. Чухно, О. Бутнік-Сіверського та ін.

У той же час недостатнє висвітлення проблем дослідження еліти, що базується на системному аналізі основних чинників розвитку економічної еліти в наукових і професійних економічних джерелах, зумовило актуальність статті, логіку викладу положень та її мету.

Мета статті – розглянути динамічну модель розвитку сучасного економічного істеблшменту на основі системного аналізу домінуючих параметрів розвитку останньої як основного джерела економічного зростання в умовах поширення глобалізації.

Для досягнення означеної мети запропоновано вирішити такі завдання: визначити основні фактори, що визначають статус елітарності; на основі системного аналізу основних параметрів розвитку економічного істеблшменту побудувати універсальну динамічну модель розвитку сучасної економічної еліти.

Загальновідомо, що основу трансформації економічної системи до постіндустріального суспільства складають інновації, реалізація яких може бути здійснена за рахунок внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх факторів належить освітній, науково-технічний та інноваційний потенціал, який забезпечує конкурентоспроможність несировинних секторів економіки. До зовнішніх факторів – рівень високих наукових технологій, що є результатом праці у науково-технічному секторі економіки. Це означає, що саме економічна еліта стає тією домінуючою рушійною силою, що забезпечує розвиток економіки, а знання – основним фактором, що лежить в основі такого розвитку.

З метою визначення основних чинників, що сприяють розвитку економічної еліти, необхідно визначитись із дефініцією останньої. Можна визначити її як енергійну та ініціативну, найбільш професійну і цілеспрямовану в частині впровадження міжнародного економічного досвіду, соціально активну частину суспільства, яка відчуває його потреби і реалізує їх найбільш ефективним чином [1, с. 103].

На основі такого висновку необхідно провести більш детальний аналіз економічної еліти суспільства. Поклавши в основу розвитку дві основні теорії – теорію раціональної поведінки, що передбачає максимізацію корисності будь-якого суб'єкта господарської діяльності, та теорію еліт як умову ефективного функціонування суспільства, – можна визначити п'ятифакторну модель

розвитку економічної еліти. В основі такої моделі слід покласти два основних трикутника – знань та влади. Такий розподіл обумовлений двома основними факторами.

По-перше, у сучасному постіндустріальному суспільстві для отримання статусу еліти необхідне правильне використання інтелектуального потенціалу, який досягається за рахунок трьох основних складових: 1) знань як рушійної сили розвитку конкурентоспроможності економіки, що забезпечують якість людського розвитку та соціалізацію економіки, з одного боку, та можливість для отримання інтелектуальної ренти – з іншого; 2) досліджень як способу для використання знань, що забезпечують інноваційний продуктивний розвиток за рахунок використання креативного людського капіталу; 3) інновацій як необхідності адаптації економічної еліти до постійних змін, що відбуваються в сучасному просторі за рахунок використання знань та інформації в процесі діяльності.

А по-друге, статус елітарності передбачає отримання певної економічної влади, що в контексті з теорією Е. Тофлера [2] характеризується трьома основними чинниками: 1) знаннями як найдемократичнішим джерелом влади, що в умовах формування та розвитку постіндустріального суспільства досягається за рахунок монополізму знань; 2) силою як засобом, що змушує діяти людей певним чином. Цей фактор із точки зору розвитку економічної еліти слід розглядати як ступінь монополізації ринку; 3) багатством як навмисною владою над людьми, що у контексті розвитку теорії людського капіталу слід розглядати як покращення рівня та якості життя.

Крім того, слід зазначити, що максимізація влади в ринковому середовищі може відбуватися двома основними шляхами [3]: 1) шляхом рентної максимізації прибутків, що виражається у зменшенні цін на одиниці ресурсів, які використовуються у виробництві. Оскільки даний шлях передбачає і зниження витрат на робочу силу, то з позиції використання інтелектуального капіталу не принесе довгоочікуваних результатів; 2) шляхом монополізації новаторської діяльності, тобто технологічно-інноваційним шляхом, що пов'язаний із певними ризиками інвестування в науководслідні розробки, з одного боку, а з іншого – надає можливості для отримання додаткової ренти за рахунок використання монопольного становища. Для робітників – це отримання додаткової інтелектуальної ренти за рахунок використання власного інтелектуального капіталу, з одного боку, а з іншого – можливість для творчості, до впровадження ідей, що у сукупності визначають креативно-інтелектуальну еліту суспільства.

Як можна побачити, основним компонентом, що об'єднує ці два трикутника, є знання. Об'єднання цих двох основних трикутників розвитку надає можливість визначити п'ять основних параметрів розвитку сучасної економічної еліти – знання, дослідження та інновації, сила та багатство, – що знаходяться в тісному взаємозв'язку.

Кожний із цих факторів можна розглядати як підсистему складної системи, кожна частина якої є характеристикою більшої системи (фактори елітарності – еліта – високотехнологічне виробництво). Такий взаємозв'язок пояснюється тим, що вхідні фактори елітарності є одночасно і вхідними чинниками розвитку високотехнологічного виробництва. А вихідні параметри, у загальному вигляді, характеризують розвиток економіки.

Отже, слід здійснити більш детальний аналіз зазначених чинників.

Знання (освіта). Останні десятиріччя показали, що основними джерелами прогресу та багатства як окремого суб'єкта господарської діяльності, так і держави в цілому стають нематеріальні активи, що створені завдяки використанню інтелектуального потенціалу. До складу таких

активів належать, перш за все, знання, що становлять запас та потік інформації, яка змінюється з часом.

Загалом знання можна розглядати в декількох основних ракурсах: як здібності, вміння, навички, що набуваються людьми в процесі їхньої життєдіяльності; як результат взаємозв'язку між пізнавальною та практичною діяльністю людини; як індикатор стану освіти та НДДКР (науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт). Зрозуміло, що незважаючи на важливість перших двох визначень, кількісно неможливо визначити ні рівень здібностей індивіда, ні ступінь взаємозв'язку між пізнанням та практикою. У той час як індикатор стану освіти та НДДКР є показником, що не тільки піддається кількісному виміру, а й є основою для формування сучасної меритократії (еліти знань).

Якщо розглянути знання як підсистему складної адаптивної системи економічної еліти, то стає зрозумілим, що, як і будь-яка складна система, знання мають вхідні (ресурсні) показники та вихідні показники (результати).

Загальновідомо, що ресурсні показники будь-якої системи становлять обсяги визначеної характеристики на вході. У контексті знань мова ведеться про акумуляцію інтелектуального капіталу, що в кількісному вимірі визначається як витрати на виробництво знань. Тому як вхідні показники пропонується використовувати систему індикаторів, що була запропонована OECD (Організацією економічного співробітництва та розвитку – ОЕСР) [4]. До складу таких показників належать: 1) фінансові показники – розмір інвестицій у сектор знань. До таких інвестицій належать витрати на освіту та НДДКР; 2) кадрові показники – рівень охоплення вищою освітою. Цей показник може бути визначеним двома шляхами: як частка осіб, що мають вищу освіту, до працездатного населення (цей показник характеризує результати функціонування освітньої системи) або як частка студентів у вищих навчальних закладах до працездатного населення. Визначений показник надає оцінку динаміки розвитку освітньої системи; 3) якісні показники освіти – чисельність зайнятих у сфері науки та високих технологій; 4) інформаційні показники – доступ до Інтернету, розробка та випуск інформаційно-комунікаційного обладнання та програмного продукту; 5) потокові показники, що характеризують потоки знань між країнами й міжнародне співробітництво в науковій та інноваційній сферах.

Як вихідні показники необхідно розглядати обсяг знань на виході, що характеризує розподіл та передачу знань, або ринкову вартість виготовлених знань.

В основі такої оцінки лежить додана вартість високотехнологічних галузей промисловості у ВВП, що свідчить про розвиток галузей підвищеного попиту на знання. Отже, як показник ефективності використання нових знань пропонується застосовувати співвідношення між грошовими засобами, що витрачаються на НДДКР, та обсягом продажу високотехнологічної продукції.

Цей показник визначається, перш за все, попитом на знання. Чим нижчим є попит на знання, тим меншим є їх застосування у виробництві. Зрозуміло, що ефективність споживання знань залежить від ступеня взаємодії ринку знань і ринку матеріальної продукції та послуг. На жаль, у сучасний період в Україні спостерігається низький рівень попиту на знання як із боку держави, так і з боку корпоративного сектору економіки. Такий низький попит на знання пов'язаний, перш за все, з відсутністю попиту на інновації внаслідок недосконалої нормативної бази та податкового законодавства. Сьогодні ця проблема є найбільш актуальною в умовах формування суспільства знань в Україні. Вирішення визначеної проблеми лежить не тільки в площині державного управління, а й в рамках компетенції національної економічної еліти. Це пов'язано

з тим, що співвідношення витрат на виході та вході, з одного боку, характеризує збалансованість розвитку економіки знань, а з іншого – визначає рівень та якість життя, що є основою для формування елітарності. З позиції елітарності низький рівень ефективності використання знань означає неефективність роботи економічної еліти суспільства, а з позиції економічного розвитку – неефективність останнього. Така ситуація спостерігається, якщо в країні витрати на розвиток освіти та НДДКР недостатні. У такому випадку мова ведеться про використання раніше накопиченого інтелектуального капіталу (визначена ситуація спостерігається, коли інтелектуально-креативна еліта не розвивається).

Дослідження. В основі розвитку соціально-економічних відносин у суспільстві лежать наукові дослідження, які сприяють створенню нових предметів праці й технологій та є основою для розвитку високотехнологічного виробництва. Якщо розглянути наукові дослідження як систему знань, що розвивається у динаміці, то з позиції системного аналізу можна визначити вхідні та вихідні показники.

Як і у системі знань, вхідні показники розвитку досліджень характеризують ресурсну складову інтелектуального потенціалу. До складу таких показників належать: 1) кадрові показники, а саме: рівень охоплення освітою; рівень розвитку НДДКР (рівень дослідницьких зусиль, якісний показник освіти); якісний показник розвитку НДДКР як співвідношення кількості висококваліфікованих спеціалістів (докторів та кандидатів наук) до кількості вчених, що зайняті у НДДКР; ступінь старіння висококваліфікованих працівників як зворотний показник якісного розвитку НДДКР; 2) показники організаційної структури науки (число та склад організацій, що виконують дослідження та розробки); 3) показники зовнішньої інтелектуальної міграції. Визначений показник є основною характеристикою відтоку інтелектуально-креативної еліти суспільства; 4) фінансові показники, що складаються з двох коефіцієнтів: показника наукоємності виробництва як співвідношення внутрішніх витрат на наукові дослідження й розробки до загального обсягу ВВП у поточному році; показника запозичення технологій, що визначається на основі співвідношення внутрішніх витрат на закупівлю наукоємних технологій до загального обсягу ВВП у поточному році.

Слід зазначити, що якщо на основі перших трьох груп показників можна визначити внесок науки в інноваційний розвиток економіки, то фінансові показники є не тільки характеристикою наукоємності ВВП, але одночасно й фактором результативності інноваційної економіки. З точки зору розвитку наукових досліджень можна визначити три основних шляхи розвитку економіки [5]: 1) інноваційна економіка, що ґрунтується на збалансованому розвитку фундаментальної та прикладної науки, освіти та високотехнологічного виробництва. Таку ситуацію можна спостерігати у країнах ЄС та США. За умов розвитку такої економіки показник наукоємності виробництва перевищує показник запозичення технологій; 2) економіка, що наздоганяє. Така ситуація спостерігається, якщо обсяги фінансування фундаментальних досліджень дорівнюють обсягам фінансування закупівлі технологій; 3) ресурсна економіка, що розвивається за умови, якщо обсяги фінансування фундаментальних досліджень менші, ніж фінансування закупівлі технологій.

Вихідні показники надають оцінку споживання нових знань (досліджень). До їх складу належать: 1) показники публікаційної активності – загальна кількість публікацій; 2) показники створення нових технологій – кількість патентів, ліцензій, зразків нових видів машин і устаткування тощо; 3) показник наукоємності виробництва, що визначається як співвідношення внутрішніх витрат на наукові дослідження і розробки до ВВП; 4) частка в світовому експорті ін-

формаційного обладнання; 5) частка високотехнологічної продукції в експорті країни.

З точки зору елітарності основними показниками, що визначають рівень досліджень, є показники, які характеризують особистий внесок респондента в розвиток науки. До їх складу належать загальна кількість публікацій (у тому числі й показник цитованості) та кількість отриманих патентів. Ці показники є не тільки правовим захистом дослідника, а й джерелом інформації, що випереджає впровадження науково-технічних розробок у виробництво. У той же час слід підкреслити, що ці показники характеризують більшою частиною потоки знань між країнами та не є досконалим механізмом для визначення інновацій, оскільки деякі дослідження є або чисто теоретичними, або не є запатентованими.

Існує тісний взаємозв'язок між рівнем дослідницьких зусиль та інституціональними умовами для діяльності дослідників. Цей взаємозв'язок знаходить своє відображення в легкості отримання патентів та рівні інтелектуальної ренти, що отримують дослідники. Зрозуміло, що чим меншою є інтелектуальна рента та чим важче отримати патенти, тим меншим є внесок дослідника в розвиток високотехнологічного виробництва.

Отже, місце країни у світовому економічному просторі, з позиції досліджень, визначається двома основними параметрами: вхідними – наукоємністю – та вихідними – науковіддачею, що знов таки визначається на основі доданої вартості високотехнологічних галузей промисловості у ВВП.

Інновації. Згідно з теорією М. Портера [6, с. 549–582], конкурентоспроможність нації залежить від здатності до модернізації й нововведень та усвідомлення того факту, що єдиним джерелом підтримки конкурентної переваги є постійне вдосконалення існуючих та створення нових знань.

Такий висновок підтверджується світовим досвідом. Сучасний світовий розвиток свідчить про необхідність упровадження інновацій, що засновані на використанні власних конкурентоспроможних знань, як безальтернативного шляху збільшення конкурентоспроможності країни.

Зрозуміло, що для отримання інноваційної конкурентоспроможності необхідна детермінація внутрішніх та зовнішніх факторів, що в сукупності створюють інноваційний

потенціал. В основі формування такого потенціалу лежать рівень освіти, стан розвитку науково-дослідної сфери та готовність економічної еліти до нововведень. За таких умов головним фактором інноваційного розвитку є монополія знань, оскільки саме за рахунок такої монополії відбуваються пошук і впровадження нових та перспективних ідей. Ця монополія базується або на нових знаннях (радикальних), або на комбінації знань (таких, що базуються на використанні вже існуючої інформації).

Відповідно, інновації, що передбачають використання визначених знань, можна представити як: 1) радикальні, за рахунок яких відбувається зміна техніко-економічної парадигми розвитку, з'являються абсолютно нові види технологій, товарів та послуг. В основі таких інновацій, як правило, лежать нові знання, а результатом упровадження таких інновацій стає трансформація існуючих або поява нових ринків товарів та послуг; 2) інкрементні (поступові) інновації, що приводять до незначного вдосконалення існуючих товарів та бізнес-процесів. Як правило, такі інновації більшим чином базуються на комбінації наявних знань та професійного досвіду; 3) напіврадикальні (поліпшуючі), в основі яких лежить удосконалення технології. Як правило, в основі розвитку таких інновацій лежать як радикальні, так і інкрементні інновації, що супроводжуються організаційними та управлінськими інноваційними рішеннями. Відповідно, в основі розвитку таких інновацій лежить комбінація нових та наявних знань, а самі інновації надають нових властивостей уже існуючим товарам і послугам.

Залежно від типу використання знань формується і стратегія економічного розвитку. Цю стратегію з точки зору інновацій, що базуються на монополізмі знань, необхідно розглядати як стратегію розвитку інноваційно налаштованої економіки, що базується на використанні радикальних і напіврадикальних інновацій, та як стратегію економіки, що наздоганяє, в основі якої лежать поступові та поліпшуючі інновації. Як і для будь-якої складної системи, інноваціям притаманна наявність зворотного зв'язку, що передбачає існування багатоетапної моделі, яка розвивається в концепті динаміки знань та інформації (рисунок).

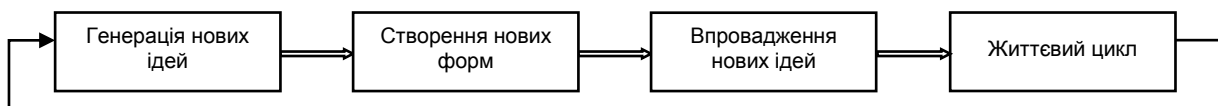

Рис. Багатоетапна модель інновацій у концепті динаміки знань (розроблено автором)

З точки зору розвитку інновацій основою для формування останніх є ініціювання нових ідей, що знаходить своє відображення в розвитку науково-дослідної та конструкторської діяльності. Результатом генерації таких ідей стає створення нових технологічних, економічних та організаційно-управлінських концепцій удосконалення виробництва. Впровадження нових ідей призводить до інтенсифікації процесу виробництва, зниження витрат, освоєння нових ринків. У той же час сучасні темпи розвитку високотехнологічного виробництва визначають граничні значення критеріїв новизни продукції. Сьогодні до нових видів продукції належать такі, виробництво яких не перевищує межі трьох-чотирьох років. Це пояснюється двома основними факторами: динамікою попиту на інноваційні товари, в основі якої лежить зміна доходів та відносна рухомість цін; зниженням еластичності зростання корисного ефекту від витрат на інновацію. Саме тому виникає необхідність до генерації нових ідей.

Таким чином, результатом використання знань стає питома вага нових видів продукції в загальному обсязі виробництва. Цей показник можна розрахувати у відсотках як співвідношення загальної вартості нових видів продукції у діючих цінах до загального обсягу реалізованої продукції.

Іншими словами, у сучасному глобальному просторі, де спостерігається збільшення інтенсивності інноваційних процесів, зменшуються строки створення та впровадження інновацій, в основі будь-якого інноваційного процесу стоїть економічна еліта суспільства, яка разом із політичною елітою визначають вектор економічного розвитку. Основою для формування такої еліти є монополія знань (ступінь освіти та рівень розвитку наукових досліджень) і здатність до впровадження інновацій.

З цієї позиції інновації слід розглядати як складну підсистему складної адаптивної системи економічної еліти з відповідними для її розвитку вхідними та вихідними параметрами. Як вхідні параметри інновацій пропонується розглядати такі: 1) кадрові показники – питома вага інноваційно активних підприємств. Це показник, що характеризує ступінь розвитку інноваційно налаштованої еліти; 2) фінансові показники – витрати на інновації та витрати на придбання технологій. Вихідними параметрами інноваційного розвитку є: 1) питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової продукції; 2) експорт наукоємної продукції.

Силу з позиції ринку необхідно розглядати як місце на ринку – ступінь інноваційної монополізації. У даному випадку мова ведеться про монополізм, що виникає внаслідок упровадження інноваційного продукту як результату використання інтелектуального капіталу. Базуючись на підході Й. Шумпетера [7, с. 169–170] до підприємництва як "здійснення нових комбінацій" (інноваційної діяльності), що приводять до п'яти основних змін в економічному розвитку: появи нових товарів із новими якостями; упровадження нових методів виробництва; відкриття нових ринків; застосування нових джерел сировини та появи нових полуфабрикатів; створення нових організаційних структур, можна побачити, що в основі таких змін лежить успішне застосування підприємницьких стратегій, спрямованих на пошук та впровадження нововведень, що забезпечують конкурентні переваги.

Ці переваги забезпечуються за рахунок використання інтелектуальної монополії – монополії знань. Це пояснюється тим, що будь-які інновації є результатом цілеспрямованої праці з пошуку, перевірки та реалізації нових ідей.

Отже, якщо розглянути силу як підсистему формування економічної еліти, то як вхідні параметри визначеної підсистеми необхідно використовувати вхідні параметри двох попередніх підсистем – знань та досліджень. А як вихідні параметри необхідно розглядати ступінь інноваційної монополії, яка може набувати двох основних форм: інформаційна монополія, що заснована на комерційній таємниці [8, с. 177]; монополія на використанні патентів, що надає виключного права на використання винаходу [8, с. 282].

Слід зазначити, що ступінь інноваційної монополії можна розрахувати, використовуючи основні показники концентрації, наприклад коефіцієнт Лернера. Визначений коефіцієнт лежить у межах від нуля до одиниці. У випадку відсутності монопольної влади визначений коефіцієнт дорівнює нулю. Для ринку монополістичної конкуренції цей показник коливається в межах від 0,3 до 0,5. В умовах розвитку олігополістичної конкуренції він знаходиться в діапазоні від 0,6 до 0,8. Для інноваційних ринків, де домінують місця посідає один виробник, зазначений коефіцієнт досягає значення 0,8 – 1.

Автор пропонує визначити ступінь інноваційного розвитку будь-якого суб'єкта господарської діяльності на основі коефіцієнта інноваційного зростання, що характеризує стійкість інноваційного розвитку і визначається як співвідношення витрат на НДДКР до питомої ваги обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП.

Результативність інноваційної монополії з позиції формування економічної еліти необхідно розглядати як величину експорту наукоємної продукції відносно імпорту такої продукції. Якщо обсяги експорту наукоємної продукції перевищують обсяги імпорту останньої, то така ситуація свідчить про наявність дієздатної економічної еліти суспільства.

Багатство. Оскільки результатом діяльності людини є виготовлене за допомогою інтелектуального капіталу матеріальне благо, то можна сказати, що за умов розвитку постіндустріального суспільства основою для формування багатства є монополія знань. Необхідно зазначити, що знання – це основний вид монополії, що надає додаткових переваг у ринковому середовищі за рахунок використання інтелектуального капіталу індивіду [9, с. 83]. Ця монополія надає можливості для отримання додаткового доходу – інтелектуальної ренти. Ця рента (квазірента) є результатом застосування знань, творчої праці, таланта та ініціативи. Саме вона виступає головним стимулом для інноваційної активності, розвитку науки та венчурного бізнесу. За аналогією із загальноприйнятим визначенням ренти, інтелектуальна рента набуває двох основних форм: абсолютна монопольна інтелектуальна рента, що виникає внаслідок монополії знань та знаходить своє відображення у додатковій корисності від покращення технології виробництва, зниження витрат та збільшення якості; диференційована інтелектуальна рента, що є результатом упровадження інновацій.

Отже, якщо розглянути багатство як підсистему складної системи економічної еліти, то вхідними параметрами такої системи є параметри, що характеризують трикутник знань. Такий висновок можна зробити на основі того, що в сучасному постіндустріальному суспільстві все більшого значення набувають такі підприємства, в основі діяльності яких лежать знання, дослідження та інновації. Щодо знань, то, як і в попередньому випадку, мова ведеться про інтелектуальний капітал. Щодо досліджень, то, в даному випадку мова ведеться про використання креативного потенціалу людини, яка застосовує ідеї в результаті власної творчої діяльності. Інновації необхідно розглядати як результати впровадження творчого креативного потенціалу індивіда.

Щодо вихідних параметрів багатства як складної підсистеми, необхідно зазначити, що з позиції національного господарства багатство розглядається як збільшення ВВП, з позиції корпорації – як збільшення прибутків, а з позиції людського капіталу – є тією додатковою інтелектуальною рентою, що отримує індивід. Усі ці показники знаходять своє

відображення у показнику ефективності використання нових знань. Цей показник надає можливості визначити переваги кожного суб'єкта господарської діяльності. Так, для держави – це місце у світовому глобальному економічному просторі, що надає певної економічної влади. З точки зору розвитку людського капіталу країни – це, відповідно, можливість формування елітарного суспільства за рахунок покращення якості та рівня життя. Для власників підприємств – це додатковий прибуток, з одного боку, а з іншого – отримання влади у ринковому середовищі, що в сукупності надають можливості для переходу до бізнес-еліти. Для індивіда – це збільшення власних доходів, задоволення власних потреб, а з точки зору влади – це можливість для переходу до вищої страти за рахунок монополізму знань.

Отже, кожний із п'яти визначених факторів здійснює безпосередній вплив на розвиток елітарності. У той же час кожний із вищезазначених факторів здійснює безпосередній вплив на розвиток інших чинників.

Таким чином, модель розвитку сучасної економічної еліти можна задати як динамічну модель за допомогою системи диференціальних рівнянь:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{dE}{dt} = k_1 \frac{dI_K}{dt} + k_2 \frac{dR_K}{dt} + k_3 \frac{dQ_E}{dt} \\ \frac{dR}{dt} = k_4 \frac{dP_{AI}}{dt} + k_5 \frac{dR_{NT}}{dt} + k_6 \frac{dP_{IKI}}{dt} + k_7 \frac{dSE_{IE}}{dt} + k_7 \frac{dSE_{HT}}{dt} \\ \frac{dR}{dt} = k_8 \frac{dQ_{RD}}{dt} + k_9 \frac{dDA_{RD}}{dt} + k_{10} \frac{dC_{RD}}{dt} + k_{11} \frac{dC_{HT}}{dt} \\ \frac{dI}{dt} = k_{12} \frac{dS_{IP}}{dt} + k_{13} \frac{dE_{HT}}{dt} = k_{14} \frac{dS_{IC}}{dt} + k_{15} \frac{dC_{IT}}{dt} \\ \frac{dP}{dt} = \frac{dE}{dt} + \frac{dR}{dt} \\ \frac{dW}{dt} = \frac{dE}{dt} \end{array} \right.$$

де k_i – параметр, що визначає швидкість зміни процесу; E – фактор знань – ефективність використання нових знань; I_K – розмір інвестицій у сектор знань; R_K – рівень охоплення вищою освітою; Q_E – якісний показник освіти; R – фактор досліджень споживання нових знань; P_{AI} – показник публікаційної активності; R_{NT} – показник створення нових технологій; P_{IKI} – показник наукоємності виробництва; SE_{IE} – частка в світовому експорті інформаційного обладнання; SE_{HT} – частка високотехнологічної продукції в експорті країни; Q_{RD} – рівень розвитку НДДКР; DA_{RD} – ступінь старіння висококваліфікованих працівників; C_{RD} – коефіцієнт наукоємності виробництва; C_{HT} – коефіцієнт запозичення технологій; I – фактор інновацій; S_{IP} – питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової продукції; E_{HT} – експорт наукоємної продукції; S_{IC} – питома вага інноваційно активних підприємств; C_{IT} – витрати на інновації та витрати на придбання технологій; P – фактор сили; W – фактор багатства.

Отже, рівень знань передбачає можливість досліджень та інновацій, з одного боку, а з іншого – знання та інформація в сучасному суспільстві є основними факторами, що визначають силу (конкурентоспроможність) та багатство (інтелектуальну ренту) індивіда.

Таким чином, в умовах розвитку постіндустріальної економіки елітарність досягається на основі тісного взаємозв'язку між знаннями, дослідженнями та інноваціями, що передбачають силу та багатство.

На основі системного аналізу домінантних параметрів формування та становлення економічного істеблішменту вперше розроблена універсальна динамічна модель розвитку сучасної економічної еліти. Універсальність моделі передбачає її застосування на будь-якому рівні: на макрорівні – для національної еліти (субеліти), на мікрорівні – для формування елітарності на підприємстві.

Література: 1 Шевчук О. А. Еліта як домінанта розвитку людського капіталу : монографія / О. А. Шевчук. – К. : ТОВ "Інтерсервіс", 2012. – 249 с. 2. Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Э. Тоффлер ; пер. с англ. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. – 669, [3] с. 3. Дементьев В. В. Экономика как система власти / В. В. Дементьев ; Министерство образования и науки Украины ; Донецкий национальный технический университет. – Донецк : Каштан, 2003. – 404 с. 4. The knowledge-based economy. Organisation for economic co-operation and development [Electronic resource]. – Paris, 1996. – 48 p. – Access mode : <http://www.oecd.org/science/scienceandtechnologypolicy/1913021.pdf>. 5. Иванов В. В. Национальная инновационная система как институциональная основа экономики постиндустриального общества [Электронный ресурс] / В. В. Иванов. – Режим доступа : <http://transfer.eltech.ru/innov/archive.nsf/0d592545e5d69ff3c32568fe00319ec1/dd98208bab15b681c3256fa4003b7264?OpenDocument>. 6. Портер М. Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с. 7. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 454 с. 8. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 495 с. 9. Шевчук О. А. Монополия знаний как основной чинник экономического зростання в умовах розвитку глобалізації / О. А. Шевчук // Економіка розвитку. – 2012. – № 2(62). – С. 81–87.

References: 1. Shevchuk O. A. Elita yak dominanta rozvytku ludskoho kapitalu : monohrafiia / O. A. Shevchuk. – K. : TOV "Interservis", 2012. – 249 p. 2. Toffler E. Metamorfozy vlasti / E. Toffler ; per. s angl. – M. : ООО "Izdatelstvo AST" 2003. – 669, [3] p. 3. Dementyev V. V. Ekonomika kak sistema vlasti / V. V. Dementyev ; Ministerstvo obrazovaniya i nauki Ukrainy ; Donetskiy natsionalnyy tekhnicheskyy universitet. – Donetsk : Kashtan, 2003. – 404 p.

4. The knowledge-based economy. Organisation for economic cooperation and development [Electronic resource]. – Paris, 1996. – 48 p. – Access mode : <http://www.oecd.org/science/scienceandtechnologypolicy/1913021.pdf>. 5. Ivanov V. V. Natsionalnaya innovatsionnaya sistema kak institutsionalnaya osnova ekonomiki postindustrialnogo obshchestva [Electronic resource] / V. V. Ivanov. – Access mode : <http://transfer.eltech.ru/innov/archive.nsf/0d592545e5d69ff3c32568fe00319ec1/dd98208bab15b681c3256fa4003b7264?OpenDocument>. 6. Porter M. Mezhdunarodnaya konkurentsya: Konkurentnye preimushchestva stran / M. Porter. – M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 1993. – 896 p. 7. Shumpeter Y. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya / Y. Shumpeter. – M. : Progress, 1982. – 454 p. 8. Raizberg B. A. Sovremennyy ekonomicheskyy slovar / B. A. Raizberg, L. Sh. Lozovskiy, E. B. Starodubtseva. – 5-e izd., pererab. i dop. – M. : INFRA-M, 2006. – 495 p. 9. Shevchuk O. A. Monopoliia znan yak osnovnyi chynnyk ekonomichnoho zrostantia v umovakh rozvytku hlobalizatsii / O. A. Shevchuk // Ekonomika rozvytku. – 2012. – No. 2 (62). – Pp. 81–87.

Інформація про автора

Шевчук Олена Анатоліївна – канд. екон. наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" (03056, Україна, м. Київ, пр. Перемоги, 37, e-mail: shevchuk_oa@mail.ru).

Информация об авторе

Шевчук Елена Анатольевна – канд. экон. наук, доцент кафедры теоретической и прикладной экономики Национального технического университета Украины "Киевский политехнический институт" (03056, Украина, г. Киев, пр. Победы, 37, e-mail: shevchuk_oa@mail.ru).

Information about the author

O. Shevchuk – Ph.D. in Economics, Associate Professor of Theoretical and Applied Economics Department of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" (37 Peremohy Ave., 03056, Kyiv, Ukraine, e-mail: shevchuk_oa@mail.ru).

Рецензент
докт. соц. наук,
професор Лисиця Н. М.

Стаття надійшла до ред.
24.01.2013 р.